

Veel taalkundigen spreken liever van ‘taalverandering’ dan van ‘taalverloedering’. De gemiddelde taalgebruiker denkt daar heel anders over. Hoe komt dat?

Bestaat er inderdaad geen taalverloedering?

Hoe taalkundigen en taalgebruikers langs elkaar heen praten

Jaap van Marle

Vraag je de gemiddelde Nederlander van 7 jaar of ouder of een walvis een vis is of een zoogdier, dan antwoordt, zo vermoed ik, meer dan 90% van de ondervraagden dat het hier om een zoogdier gaat. Het woord *walvis* doet dat bepaald niet vermoeden en ook de vorm en de habitat van het dier niet: een walvis ziet er namelijk uit als een vis en leeft in het water. En toch vinden we met z’n allen dat een walvis geen vis is, maar een zoogdier. Dit alles hebben de biologen ons duidelijk gemaakt. Klaarblijkelijk hebben zij gezag; ik ken geen volwassen Nederlander die bij zijn volle verstand zegt: ‘Die biologen zoeken het maar lekker uit, een walvis is gewoon een vis.’

Maar een mening

In hoeverre taalkundigen gezag hebben, lijkt me intussen nog maar de vraag. Neem nu de kwestie: ‘Bestaat er zoiets als taalverloedering?’ Het in taalkundig opzicht politiek correcte standpunt dat taalkundigen op dit punt stevast innemen, luidt ontkennend. Taalkundigen zijn namelijk van mening dat talen hoogstens veranderen en dat, als het gaat om de vernieuwingen die hiervan het gevolg zijn, de kwalificatie *verloedering* niet op z’n plaats is. En natuurlijk, bezien door een strikt grammaticale bril is dat ook zo.

Nemen de Nederlandse taalgebruikers dit taalkundige inzicht nu ook over? Ook dat vraag ik me af. Het lijkt er meer op dat dit standpunt op de gemiddelde taalgebruiker weinig indruk maakt. Anders dan in het geval van de walvis – waar iedere zoölogische leek het standpunt van de bioloog zonder problemen accepteert – constateer ik als het gaat om taalverloedering dat veel taalgebruikers er in het geheel niet van overtuigd zijn dat de taalkundigen het bij het rechte eind hebben. Om het modern te zeggen, hun standpunt is ‘ook maar een mening’.

Cruciaal

Taalkundigen die verkondigen dat taalverloedering niet bestaat, hebben naar mijn mening iets cruciaals over het hoofd gezien. Neem nu Jan Stroop, een fervent pleitbezorger van de idee dat taalverloedering op een misverstand berust. Zijn uitgangspunt is het volgende: wat taalgebruikers zeggen, kan onmogelijk fout zijn, want wat zij zeggen is het product van hun ‘persoonlijke grammatica’.¹ En daarnaast, wat écht niet kan – wat taalkundigen ‘ongrammaticaal’ noemen – wordt in werkelijkheid ook nooit gezegd.²

In algemene zin valt op dit standpunt natuurlijk wel het een en ander af te dingen. Tijdens het spreken kunnen taalgebruikers immers fouten maken (bijvoorbeeld de verkeerde vorm van het werkwoord kiezen³), zinnen niet afmaken of zinnen ‘verhaspelen’ (tijdens het spreken van het ene zinsverband overstappen op het andere). In al deze gevallen produceren taalgebruikers dus wel degelijk ongrammaticale zinnen.

Relevanter in dit verband is dat er nog een heel andere kant zit aan de claim dat taalgebruikers nooit fouten maken. Het is immers volstrekt duidelijk dat wat de ene taalgebruiker goed vindt, in de ogen van de andere taalgebruiker helemaal niet goed

---

¹ In een interview, getiteld ‘Taalverloedering bestaat niet’, stelt Stroop: “Moedertaalsprekers kunnen helemaal geen taalfouten maken” (Noordhollands Dagblad (21/03/2017).

² En in datzelfde interview: “Ons taalgevoel voorkomt dat we ongrammaticale zinnen maken”.

³ Zo hoorde ik onlangs op Radio 1: “De groep waar ik deel van is.”

hoeft te zijn. Neem nu het inmiddels zo bekende verschijnsel dat in het taalgebruik van sommige groepen Randstedelijke jongeren *een kleine meisje* ‘vrij normaal’ schijnt te zijn. Dit mag zo zijn, maar voor verreweg de meeste sprekers van het Nederlands die níét tot deze groep behoren is *een kleine meisje* eenvoudigweg ‘fout’ (in de zin van ‘ongrammaticaal’).

De discrepantie die zich hier openbaart, is een kenmerk van taalverandering in het algemeen. Of je het nu hebt over *hun lopen*, *hij wilt* of *een kleine meisje*, steeds is het zo dat deze ‘innovaties’ rechtstreeks in strijd zijn met het grammaticale systeem van al die sprekers die niet tot de groep behoren bij wie de verandering zich voltrekt (of reeds voltrokken heeft). Naar mijn mening hebben de taalkundigen die zich mengen in de discussie over het al of niet bestaan van taalverloedering hier veel te weinig oog voor gehad.

Neutraal

Typierend voor taalkundigen wanneer zij stellen dat er eigenlijk niets mis is met *hun lopen* of *een kleine meisje* is dat zij zich op een strikt grammaticaal standpunt stellen. Dit is begrijpelijk omdat taalkundigen op zoek zijn naar de factoren die ertoe hebben geleid dat er sprekers zijn die *een klein meisje* inruilen voor *een kleine meisje* en *zij lopen* voor *hun lopen*. Anders gezegd: taalkundigen zijn geïnteresseerd in de verandering. En dit uitgangspunt leidt er natuurlijk toe dat taalkundigen niet snel geneigd zijn de nieuwe vorm af te keuren. Veelal staan zij betrekkelijk neutraal tegenover de nieuwe vorm: zij beschrijven de verandering en onderzoeken de krachten die aan de verandering ten grondslag liggen.

Vanuit een wetenschappelijk standpunt is daar helemaal niets mis mee. Tegelijkertijd is het van belang om in te zien dat de taalgebruikers aan dit alles weinig of geen boodschap hebben; zij worstelen met een heel ander probleem. Taalgebruikers, anders dan taalkundigen, zijn namelijk in het geheel niet geïnteresseerd in het ontstaan van deze vormen. Hun probleem betreft de acceptatie ervan.

Emoties

Veel taalveranderingen resulteren in vormen die in strijd zijn met het taalsysteem van de niet bij de taalverandering betrokken taalgebruikers, en daarom wordt de vernieuwing in eerste instantie veelal afgekeurd. Anders gezegd: de aanvaardbaarheid van de vernieuwing is in de regel laag. De afwijzing van de nieuwe vorm (*een kleine meisje*, *hun lopen*) is niet zelden zó sterk dat die met emotie is omgeven en zelfs afkeer oproept. De in dit verband vaak gebruikte term *taalverloedering* getuigt hiervan. Strikt taalkundig bezien valt deze term zonder enige twijfel niet te verantwoorden, maar in het licht van de emoties die de acceptatie van taalveranderingen kan oproepen, is de term bepaald niet onbegrijpelijk.

Zo beschouwd is het dus ook helemaal niet vreemd dat veel taalgebruikers niet geneigd zijn om het door taalkundigen ingenomen standpunt dat taalverloedering niet bestaat over te nemen. Je zult maar je hele leven de vormen *een klein meisje* of *zij lopen* hebben gebruikt, en dan komt iemand je plotseling vertellen dat *een kleine meisje* of *hun lopen* niet alleen ‘ook goed’ zijn, maar dat die vormen zelfs ‘even goed’ zijn. En dat, terwijl je die laatste vormen zélf als ‘fout’ ervaart! Dat het door taalkundigen ingenomen standpunt verbazing oproept, is daarom bepaald niet verwonderlijk. Evenmin verbazingwekkend is het feit dat veel taalgebruikers niet geïmponeerd zijn door de grammaticale correctheid ervan.

Laatdunkend

Zoals gezegd: de kern van het probleem lijkt te zijn dat taalgebruikers en taalkundigen in hoge mate langs elkaar heen praten. Het probleem dat de ‘leken’ dwarszit, wordt eigenlijk door de taalkundigen niet geadresseerd. Beide kampen hebben het eigenlijk over iets anders, wat leidt tot wederzijds onbegrip. Dat dit alles de gemiddelde leek niet scherp voor ogen staat, is duidelijk. Opmerkelijk is evenwel dat taalgebruikers die

taalveranderingen als hier besproken bekritisieren bij ‘schrijvend Nederland’ (dat toch beter zou moeten weten) op wel op heel weinig begrip kunnen rekenen. Wat me in dit verband met name treft, is hoe laatdunkend er door columnisten ⁴, journalisten ⁵ en soms zelfs door een enkele taalkundige over het oordeel van de taalgebruikers wordt gesproken. ⁶ Alsof die taalgebruikers niet iets zouden mogen vinden van taalvormen die ze zelf nooit gebruiken en die ze zelfs als fout ervaren. Het gaat immers – ook – om hún taal. We leven in een vrij land en het ontgaat me waarom iemand *hun lopen* niet zou mogen afkeuren (net zoals het anderen vrij staat om aan *hun lopen* geen aanstoot te nemen). Mijns inziens gaat het daarom niet aan om taalgebruikers die *hun lopen* afkeuren voor te stellen als ‘sneue types’ die er vooral op uit zijn om hun medetaalgebruikers op een fout te betrappen.

Etiquette?

Jan Stroop stelt kritiek op *hun lopen* gelijk aan het je niet houden aan de etiquette. Dat vind ik eveneens tendentius. ‘Snijd nooit een aardappel met een mes’ of ‘Combineer nooit een tweedjasje met een effen wit overhemd’ zijn regels van een totaal andere orde dan de grammaticale regel volgens welk *klein* in *een klein meisje* in het Nederlands van verreweg de meeste taalgebruikers systematisch onverbogen blijft. De etiquette bestaat uit regels die betrekking hebben op het sociaal wenselijke gedrag binnen bepaalde maatschappelijke groepen. Deze regels worden veelal op latere leeftijd ‘aangeleerd’ en zij zijn erg vatbaar voor verandering en fluctuatie. Wie weet tegenwoordig nog van dat tweedjasje en het witte overhemd? Dat een overtreding van dit soort regels heel iets anders is dan het doorbreken van de grammaticale systematiek behoeft volgens mij geen betoog. Door te stellen dat dit verschil tussen grammaticale regels en etiquette eigenlijk niet bestaat, worden taalgebruikers die ageren tegen *hun lopen* in een hoek gezet. Namelijk in de hoek van zielige pietluttens – ‘taalfetisjisten’ volgens Stroop ⁷ – die er behagen in scheppen om op anderen neer te kijken. Puur inhoudelijk bezien is de vergelijking met de etiquette in dit soort gevallen mijns inziens volkomen misplaatst, maar daarnaast vind ik ook dat ‘schrijvend Nederland’ zich niet zou moeten bezondigen aan het ‘afserveren’ van hele groepen taalgebruikers. Dat dit laatste dan ook nog plaats heeft op aanvechtbare gronden, maakt de zaak er alleen nog maar erger op.

---

⁴ Aaf Brandt Corstius, in haar columns in de Volkskrant, is hiervan een sprekend voorbeeld. Voor de goede orde: Aaf Brandt Corstius heeft vertaalwetenschap gestudeerd.

⁵ Treffend in dit verband is hoe negatief er over het aan taalverloedering gewijde optreden van Antoine Bodar in het televisieprogramma Knevel & Van den Brink (in 2013) werd geoordeeld, ook in kwaliteitskranten als *de Volkskrant* en *NRC*.

⁶ Wat natuurlijk aansluit bij de tendens om taalgebruikers die anderen op vermeende taalfouten wijzen als ‘taalnazi’s’ te typeren.

⁷ Noordhollands Dagblad 21/03/2017.